

Editorial

Thomas Oellermann

Také v pátém čísle Pražských dialogů, dokonce už druhém letos, jde o to, dávat ze sociálně demokratického pohledu impulsy do debat, které se na nejrozličnější témata vedou v České republice. Pocházejí na jedné straně od českých vědkyň a vědců, komentátorů a komentátorek, na straně druhé je cílem Pražských dialogů zprostředkovávat důležité impulsy z Německa.

Toto číslo vznikalo s vědomím blížícího se sjezdu ČSSD ve dnech 13.-14. března 2015. Tento sjezd je důležitý, nejen protože se koná v době, kdy sociální demokracie nese vládní odpovědnost, ale také protože probíhá po nedávném stranickém referendu.

Doma i v zahraničí bude sjezd předmětem komentářů a analýz. V Německu zcela určitě. V posledních letech se kontakty mezi SPD a ČSSD velmi zintenzivnily, v mnoha ohledech docházelo k produktivní spolupráci. V obou politických stranách se konala referenda za účasti celé členské základny. Referenda určitě vedla k posílení vnitrostranické demokracie a přispěla k tomu, aby tvorba názorů a politických pozic v sociální demokracii napříště probíhala s větší otevřeností a s větší participací členek a členů.

V časech, kdy jsme ve svém multimediálním „pořád online“ světě nepřetržitě vyzýváni, abychom sdělovali svůj názor prostřednictvím sociálních sítí, a také váha politických hnutí se měřívá počtem „followerů“ a „lajků“, vypadá klasický sjezd politické strany trochu jako parní lokomotiva na rychlodráze. Historicky viděno, ale stranické sjezdy vždy přinášejí rozhodnutí. Ke krokům dopředu a k zásadním změnám. Na sjezdech se debatuje, vedou se pře, otevírají se nové cesty. Počínají nebo odkládají reformy.

Jak budou vypadat stranické sjezdy ve 21. století? Stanou se z nich jen rituály, které se budou udržovat u vědomí tradice, zatímco důležitá rozhodnutí padnou předem a jinými cestami? Nebo stranické sjezdy nadále zůstanou nejvyšším orgánem, kde se formuluje vnitrostranická vůle? Německy se sjezdu říká „Parteitag“. Překlad slova Tag znamená sněm i den. Zůstanou sjezdy Dnem strany? My, kdo se angažujeme v politice, můžeme trendy týkající se sjezdů s napětím sledovat a spoluvytvářet.

Společně s autorkami a autory Pražských dialogů se těším na vaše ohlasy k tématům tohoto čísla.

Thomas Oellermann pracuje v Nadaci Friedricha Eberta, je historik, člen SPD a žije v Praze.

Přijmeme, než bude pozdě

Vladimír Špidla

Na podzim letošního roku uplyne 70 let od založení Organizace spojených národů. V Bratislavě a Praze bychom si při té příležitosti měli připomenout, že to zároveň znamená sedmdesáté výročí našeho členství v této mírové organizaci. 1. srpna 1975, před rovnými čtyřiceti lety, byl podepsán Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, o jehož významu pro dění na tehdejší československé scéně není třeba dlouze hovořit. 1. ledna 1995 formálně vznikla OBSE, ve které jsme svůj členský závazek stvrdili už jako samostatná Česká republika.

Nadnárodní aliance vždycky představovaly záruky vyšší autonomie pro ty státy, které se jich zúčastní, na rozdíl od těch, které stojí mimo. Příklad OSN je příznačný. OSN vyrostla z válečného konfliktu, který je vždy na všech úrovních skutečným porušením autonomie suverénních států. Zároveň se zformovala cíleně jako otevřená unie, do které není nikomu přístup navždy zapovězen. Jednoduché poválečné pakty vyhovující obvykle jen nejsilnějším vítězným stranám nahradila vize globální aliance, ve které budou suverénní státy ve vzájemně udržovaném a posilovaném bezpečí.

Na principu udržování a prosazování míru vznikla také Evropská unie, jejíž instituce datují svůj počátek zhruba ve stejné době. Navzdory různým obtížím a problémům tvoří EU dnes nejsilnější mezinárodní organizaci na světě a zároveň největší světovou ekonomikou. Jedním ze základních pilířů české politiky po roce 1989 se proto logicky stalo úsilí, abychom byli její aktivní součástí. Celých osm let od roku 2004 ovšem zejména pravcoví politici jednali tak, jako bychom byli součástí Evropské unie pouze tehdy, pokud se nám to bezprostředně vyplácí. V ostatních případech jako bychom stáli někde vedle a evropská politika se nás vlastně netýkala. Jistým způsobem se chovali, jako by EU byla pouze další mocností na našich hranicích.

Prakticky celé naše dějiny jsou přitom sledem integrací. Otázka nikdy nebyla, zda integrace ano či ne,

nýbrž jaká bude integrace, již jsme právě součástí. Historickou realitou nejen naší země je fakt, že jsme vždycky někam patřili, a vždycky to znamenalo nějaké závazky. Tvrdošijná staropanenská autarkie, která se v naší zahraniční politice rozšířila v době působení pravicové reprezentace, tak byla v lepším případě zbožným přáním libertariánských snů, v horším případě těžko omluvitelným zamlčováním reality.

Symptomatické je, že součástí české i československé kulturní tradice je kladení si otázky po tom, kam vlastně patříme. Nebo alespoň vymezování se proti tomu, kam rozhodně nepatříme. K hledání kulturní identity samozřejmě patří jakési automatizované intelektuální a zvyklostní přílnutí. Oproti tomu většinou stává ekonomický pragmatismus. Je evidentní, že i v této diskusi přemýšlíme o mezinárodní alianci jako o prostoru pro naši autonomní existenci. Na jedné straně stojí naše kulturní hodnoty, na základě kterých má být naše identita v mezinárodním pohledu rozeznána, na straně druhé kondice naší vlastní ekonomiky, pro kterou hledáme mezinárodně výhodnou konstelaci.

Ve skutečnosti nejsou otázky mezinárodních a nadnárodních aliancí nikdy jenom věci čistě kulturní afilace ani hospodářského kalkulu. Je to vždy otázka politického rozhodnutí. Právě proto, že teprve politika, jako metoda rozhodování se, umožňuje zachovat onu vytouženou autonomii. Když Řecko v roce 2001 přistoupilo k eurozóně, byl to důsledek politického rozhodnutí, politický závazek autonomního státu. I hledání odpovědi na současnou situaci se proto musí pohybovat v politických mantinelech. Mezinárodní tlak na to, aby Řecko plnilo své závazky, je ve skutečnosti tlakem na zachování jeho autonomie uvnitř širšího společenství. Kdyby Řecko bylo osobou, a ne státem, může se ve své situaci třeba pokusit vykrást banku nebo spáchat sebevraždu, aby uniklo věřitelům. Jelikož je členským státem EU, nemůže ani jedno, ani druhé, musí vyjednávat. Vystoupení z eurozóny by pak jeho vyjednávací pozici nejspíš nijak neposílilo.

Co to tedy pro nás znamená? Předchozí pravicové vlády a jejich vlažný vztah k Evropské unii byly vlastně spíše výrazem neochoty a neschopnosti činit politická rozhodnutí, než snahou o zachování „autonomie státu“. Nerozhodné přešlapování kolem strategických otázek – jako je přijetí eura nebo přístup ke společné energetické politice – naše posta-

vení nijak nezlepšilo. Nejsme dnes vnímáni jako ti, kteří vědí, co chtějí. A co hůř, sami pořád s obtížemi přijímáme perspektivu, že bychom vědět měli.

V současné době již státy platící eurem mají tzv. dvojitou většinu. Znamená to, že k zásadním rozhodnutím již nepotřebují nikoho mimo eurozónu. Nepřijmout euro oslabuje náš vliv. Postupně tak sklouzáváme mimo evropské jádro, se všemi důsledky, které z toho plynou.

V Evropě jsou ovšem věci v pohybu. Ve světle dění na Ukrajině a lednového útoku v Paříži získává otázka bezpečnosti pozornost, jaké se jí nedostávalo od konce studené války. Německo, náš hospodářsky i kulturně nejlivnější soused, realizuje Energiewende, která znamená průlom jak v energetice, tak v ekologii, a dává tak pojmu „bezpečnost“ rozměr udržitelnosti. Země evropské unie hledají další způsoby, jak se dále propojovat v oblasti ekonomické, sociální i bezpečnostní tak, aby Evropa byla společenstvím silným, soudržným a sebevědomým.

Naše koketování s pobřežními vlnkami sotva dohlédnou ti, kteří už úspěšně chytily transatlantický proud. Měli bychom se chtít vyhnout tomu, abychom na evropském půdorysu pozbyli autonomní postavení. Aby na našem politickém postoji přestalo světu kolem nás záležet. Nebudeme-li mít vůči Evropě závazky, v těžkých chvílích nám nebude nikdo připomínat, k čemu že jsme se to odhodlali. Někdy je lepší se nadechnout a plavat, než bude celá flotila moc daleko.

Na 38. sjezd: Otevřít sekretariáty, budovat členskou základnu

Patrik Eichler

Sociální demokracie ztratila mezi sjezdy členy ve dvanácti ze čtrnácti krajů. Středočeský kraj přišel o 241 členů, přes sto členů ztratila členská základna strany v Praze a Ústeckém, Pardubickém a Moravskoslezském kraji. Přírůstek si připsali jen přítelkyně a přátelé na jižní Moravě a na Zlínsku. Přibylo tam mezi sjezdy 63 a 62 členek a členů.

Celkem mezi sjezdy sociální demokracie v absolutních počtech ztratila 1055 lidí, přestože řada nových lidí do strany bezpochyby vstoupila. Ke konci loňského roku evidovala sociální demokracie 22 520 členek a členů.

Ta čísla sama stačí, abychom mohli formulovat úkol pro stranu na období do dalšího sjezdu: Je třeba

aktivně pracovat s členskou základnou. Je třeba vytvořit struktury, které budou mít práci se členskou základnou za úkol.

Problém ale není jen v úbytku členů, i když se odehrává ve chvíli, kdy strana nastoupila k vládě a měli by se na ni spíše lepit různí kariéristé. Problém je i v nestálosti členské základny. Tedy v tom, že lidé ze strany odcházejí, protože je v ní nic nedrží. Přitom ale neodcházejí za lepším politickým programem.

Částečně se tomuto jevu věnovala i konference o Reformě ČSSD, která se konala v březnu 2014 na pražské Olšance. Kromě problémů s vnitrostranickou komunikací a stížností na nezáměr vyšších stranických funkcionářů o komunikaci s řadovými členy tam zaznívala i zkušenost z okresů, kde zájemce či zájemkyně o členství může na vyřízení své přihlášky čekat bezúspěšně i několik let.

Předseda Sobotka začal po volbách v říjnu 2013 hovořit o potřebě rozšiřovat členskou základnu a veřejnost zval ke vstupu do strany. Jistě ho k tomu vedla i zkušenost, že to byli právě členové strany, kteří na demonstracích v Praze a v Brně i v desítkách usnesení místních organizací vystupovali na jeho podporu.

Pokles členské základny dokládá, že veřejnost na tato slova nereaguje vlnou přihlášek. A/nebo že se přání předsedy nepodařilo prosadit do změny stranické praxe, pokud jde o vyhledávání a přijímání členů.

Na aktivitu členské základny ovšem spoléhá i vnitrostranické referendum, mj. také jeden z výsledků konference o Reformě ČSSD, kterou jsme na přání strany pořádali jako Masarykova demokratická akademie.

Výsledek referenda říká, že o podobě kandidátních listin mají rozhodovat všichni členové. V takové situaci je pro všechny vyšší funkcionáře strany lepší, aby se jejich členská základna rozšiřovala, a aby z ní členové zároveň nevypadávali. Členové mají kandidáty znát, když jim dávají podporu. Místní a okresní organizace kandidáty znají nejlépe.

Vyšší počet členů je také nejlepší ochranou proti velrybaření. Pokud má v jednom okrese strana sto členů, pak tam těžko bude odolávat třeba pokusu o nepřátelské převzetí. A nakonec bude i těžko stavět kvalitní třicetičlennou kandidátku v okresním městě.

Strana přitom má členy, kteří mohou pracovat ve veřejném prostoru. Sedmdesát procent členek a členů má do šedesátilet. Více než polovina

členské základny nemá ani padesát let. Už to samo by mělo stačit, aby se strana na svých veřejných shromážděních neprezentovala jako sbor šedivých sak a vlasů.

Všichni tito členové ale musejí mít důvod ve straně zůstat. Pohled do archivu by v řadě stranických organizací prozradil, že dnes mají deset nebo třicet členů, ale tou samou organizací od revoluce prošlo i pětikrát tolik lidí. Jeden z úkolů, který by si strana měla vzít za úkol, je zjistit, kde jsou tito bývalí členové nyní. A ty, které to ve straně třeba jen nebylo, přilákat zpátky.

Nestačí však čekat, že noví členové a voliči budou chodit na okresní sekretariáty. Je třeba vytvářet nabídky, které je tam budou lákat. A zároveň s tím vyrážet na místa, kam budoucí členové sociální demokracie už dnes chodí. I o stranické schůzi nakonec platí, že se z ní pořizuje zápis. Což ale nijak nebrání pořádat ji v městském parku a při sociálně demokratickém turnaji v dominu.

ČR po roce vlády Bohuslava Sobotky

Oto Novotný

Před rokem získala vláda Bohuslava Sobotky důvěru Poslanecké sněmovny. V zemi tak definitivně skončila vládní krize způsobená pádem vlády Petra Nečase v červnu předchozího roku. U příležitosti ročního působení nynější vlády bylo napsáno mnoho bilančních komentářů a analýz. Jakkoli se hodnocení dílčích oblastí činnosti vlády liší, celkově v něm zaznívá pozitivní, v nejhorším neutrální tón. Příliš kritiky nezaznívá ani z opozičních kruhů, a pokud ano, nezní příliš přesvědčivě. Nynější potenciální voličská podpora opozičních stran, hlavně pravicové ODS, TOP 09 je dokonce výrazně nižší, než byly jejich volební výsledky, již tak dost skromné ve srovnání s rokem 2010. Nižší podporu ve srovnání s posledními sněmovními volbami mají rovněž komunisté. Úsvit přímé demokracie v čele s populistou Tomio Okamuroou by nyní do Poslanecké sněmovny s největší pravděpodobností neprošel. Ještě nikdy v polistopadové minulosti České republiky nezněl hlas opozice tak slabě a bezradně.

Poměry v České republice se za uplynulý rok od nástupu nové vlády výrazně změnila. Zklidnila se a stabilizovala především politická situace. Země má vládu, v níž jsou zastoupeny strany, které

dominují zleva přes střed doprava, tzn. s voličskou podporou napříč politickým spektrem. Mohli bychom ji také klidně nazvat vládou velké koalice, pokud zohledníme zastoupení dvou momentálně nejsilnějších politických subjektů v ní – levostředovou ČSSD a pravostředového hnutí ANO, anebo vládu „barevnou“ zastoupenou standardními mainstreamovými politickými proudy – sociálně-demokratickým, liberálním a křesťanskodemokratickým. Není proto divu, že ve vztazích těchto různě politicky orientovaných subjektů to občas zajiskří. Nicméně ve srovnání s minulými koalicemi v této výrazně převládá soudržnost. Potenciální odstředivé tendence jsou výrazně tlumeny pěti faktory.

Za prvé, každá z koaličních stran si je dobře vědoma, že vůči této vládě ani po roce jejího působení neexistuje alternativa. Pokud by se nyní konaly volby, novou stabilní vládu by nebylo možné s největší pravděpodobností sestavit jinak než na stávajícím koaličním půdorysu.

Za druhé, jakkoli se v hnutí ANO může objevovat pokušení vyvolat předčasné volby, neboť tato strana momentálně vévodí žebříčkům volebních preferencí a má reálnou šanci je vyhrát, přece jenom náskok nad druhou nejsilnější ČSSD není tak velký, aby iniciováním předčasných voleb příliš neriskovalo. Naprostá většina občanů je po dlouhých letech politických turbulencí za stávající politickou stabilitu vděčna a předčasné volby, které by znovu uvrhly zemi do politické nejistoty, si nepřeje.

Za třetí, s činností vlády a s jejími dvěma hlavními protagonisty – premiérem a ministrem financí – panuje mezi lidmi spokojenost v míře, která je v posledních dvaceti letech spíše výjimečná. Ve výzkumech veřejného mínění drtivá většina respondentů hodnotí vládu v nejhorším případě známkou „tři“.

Za čtvrté, premiér Sobotka činí z důsledného plnění vládního programu výrazný symbol způsobu vládnutí a prostřednictvím vládních mechanismů vyjednávání tlačí ostatní partnery k vykazování účtů, ze kterého nemůže žádný z nich uniknout, aniž by ztratil kredit. ČSSD proto, že do koaličního programu prosadila nejvíce ze svého volebního programu a má na jeho důsledném plnění eminentní zájem. KDU-ČSL proto, že i ono může po letech mimoparlamentního půstu skrze vládu prosadit řadu svých priorit. A konečně hnutí ANO proto, že i když má k „sociálnědemokratickému vládnímu programu“ některé výhrady¹, tak svůj kredit postavilo na kritice neplnění slibů etablovanými stranami

v minulosti s jasným závazkem, že na rozdíl od nich své sliby plnit bude.

Za páté, k politické stabilitě a vládní soudržnosti přispívá i nyní, ve srovnání s minulostí bezprecedentní, spoluúčast tripartity na vládní politice. Odbory i zaměstnavatelé to oceňují a mají na trvání této vlády a zvýšené možnosti ovlivňovat její strategická rozhodnutí zásadní zájem.

Rozhodujícím faktorem politické stabilizace země je ovšem zlepšující se kondice domácí ekonomiky díky ústupu globální finanční krize, ale rovněž díky hospodářské politice vlády podporující investice a tvorbu pracovních míst. Země zažívá po dlouhých letech opět hospodářský růst. HDP v roce 2014 vzrostlo o 2,4%, v letošním roce se má podle odhadů ČNB a MMF růst HDP přiblížit hranici 3%. Meziroční růst HDP během roku 2014 byl dle Českého statistického úřadu často ve velké míře generován investicemi. Míra zaměstnanosti se ve 3. čtvrtletí 2014 dostala dle Českého statistického úřadu na úroveň 55,9%, což je nejvíce od konce roku 2008. Míru nezaměstnanosti odhaduje makroekonomická predikce pro rok 2015 na 6,1 %, což je o téměř jeden procentní bod méně, než jsme byli zvyklí z předchozích let. Příznivý vývoj naší ekonomiky chce vláda udržet především pokračující podporou domácích i zahraničních investic a aktivnější ekonomickou diplomacií a prostřednictvím činnosti vládní agentury Czechinvest. Kromě toho na podporu ekonomického růstu přijala další opatření: *Akční plán na podporu hospodářského růstu a zaměstnanosti ČR* zpracovaný ve spolupráci s odbory a zaměstnavateli a novelu, která sníží platby za vynětí půdy ze zemědělského půdního fondu a zavádí výjimky z plateb odvodů pro dopravní či průmyslové stavby v průmyslových zónách. Stát chce novelou vyjít vstříc investorům a zároveň nasměrovat stavby na méně kvalitní zemědělskou půdu.

Občanům se vytvářením nových pracovních míst, znovuzavedením řady sociálních opatření a zvyšováním záruk dostupnosti veřejných služeb začínají vracet elementární sociální jistoty. To jsou hlavní faktory, které udržují relativně vysokou všeobecnou spokojenost s vládou.

Vláda zvýšila tarifní mzdy zaměstnanců ve zdravotnictví a v sociálních službách, minimální mzdu a starobní penze, které stagnovaly za minulých vlád a přispívaly ke snižování reálné životní úrovně u těchto skupiny obyvatel. Minimální mzdu chce napříště vláda pravidelně zvyšovat s cílem více motivovat nezaměstnané k hledání práce a starobní důchody začít pravidelně valorizovat podle míry inflace a zastavit tak propad velkých skupin důchodců do chudoby. Vláda zároveň vrátila základní daňové slevy pro pracující důchodce a novelizovala

zákon o pomoci v hmotné nouzi, který by měl ukončit v oblasti pronajímání bytů faktické podnikání s chudobou. Rovněž zavedla tzv. druhou sníženou sazbu DPH ve výši 10% umožňující zlevnění cen léků, knih, nenahraditelné dětské výživy a surovin pro výrobu potravin pro lidi s celiakií.

V oblasti podpory rodin s dětmi vláda rozšířila okruh rodin pro vyplácení porodného, zvýšila daňové slevy na druhé a další dítě a finanční podporu obcím a městům na rozšíření kapacity školek a škol. Nakonec definitivně naplnila dlouhodobý příslib sociálních demokratů skoncovat s Julínkovými poplatky za návštěvu praktického lékaře a pobyt v nemocnici.

Velkou bolestí České republiky je stále korupce a tradičně nízká důvěra ve státní instituce. Vláda učinila rozhodující krok, jak tomuto nešvaru čelit, schválením služebního zákona, který nastavuje vyšší odborné a etické parametry práce státních úředníků a který zvyšuje jejich ochranu proti politickým tlakům.

I ve druhém roce své činnosti chce vláda důsledně naplňovat svůj program. V nejbližší době by měla schválit zákon o evidenci tržeb, jenž by měl podstatným způsobem přispět k omezení šedé ekonomiky a k efektivnějšímu výběru daní, zejména daní z příjmů a DPH. Před dokončením je zákon o prokazování původu majetku, jehož základním cílem je identifikace majetku, který ve významné míře neodpovídá příjmům poplatníka deklarovaným v daňových přiznáních, a následně dodanění příjmů, které poplatník správci daně zatajil a ze kterých daný majetek financoval; zákon se vztahuje na fyzické i právnické osoby. Kromě toho se také připravuje zákon o dani z hazardních her, který zvýší zdanění hazardu na dvojnásobek.

K posílení sociálního státu chce vláda dále zvýšit minimální mzdu, přijmout zákon o sociálním bydlení, zákon o neziskových nemocnicích, jenž by měl zamezit dalším privatizacím nemocnic a dále zákon o zálohovém výživném, podle něž stát zaplatí alimenty za neplatíče, aby je následně od neplatíčů úspěšněji vymáhal. Také plánuje schválit dvě normy v oblastech, které znepříjemňují život občanům a snižují riziko jejich propadu do chudoby - novelu zákona o exekuci a o spotřebitelském úvěru omezující lichvu.

Samozřejmě, že udržitelný návrat současné vlády k politice „well fare“ státu, od kterého pravicové vlády v předchozích letech ustupovaly, bude záviset na makroekonomické stabilitě, schopnosti vybírat daně a snižovat tempo zadlužení země. Ale i v této oblasti si vláda vede zatím dobře. Díky hospodářskému růstu vybrala v roce 2014 na daních ve srov-

¹ Do jednání o podobě Koaliční smlouvy vstupovalo hnutí ANO bez ucelené představy o vlastních programových cílech, což se promítlo do její závěrečné podoby nesoucí převážně sociálnědemokratický, ale také křesťanskodemokratický rukopis.

nání s předchozím rokem o 42 mld. Kč více. Státní dluh klesl meziročně téměř o 20 mld. Kč a náklady na dluhovou službu meziročně poklesly o 2,4 mld. Kč. Hospodaření státního rozpočtu skončilo na konci roku 2014 schodkem ve výši 77,8 mld. Kč, což je proti stejnému období roku 2013 výsledek lepší o 3,5 mld. Kč.

Otázkou ovšem je, zda opatření, na kterých je v koalici konsensus, budou k udržení současné makroekonomické stability a naplnění dalších závazků koaliční smlouvy stačit a zda vláda nebude muset přistoupit k radikálnější úpravě daňového systému, včetně zvýšení korporátních daní a tzv. sektorové daně. Takové kroky navrhuje sociální demokracie, jako možnost je avizuje Koaliční smlouva a diskuse o nich se ve vládě povede v souvislosti s přípravou státního rozpočtu na rok 2015.

Řadou důležitých norem chce vláda posílit demokratický a právní rozměr našeho státu. Sem patří zákon o obecném referendu, zákon o státním zastupitelství a řada dalších zákonů pro boj s korupcí: novela zákona o Nejvyšším kontrolním úřadě, která rozšíří jeho pravomoci také na kontrolu hospodaření územních samospráv, zákon o registru smluv, novela zákona o veřejných zakázkách, novela zákona o střetu zájmu a novela zákona o sdružování v politických stranách, která upraví a zprůhlední financování politických stran. Připravuje se také novelizace Ústavy ČR, jež v návaznosti na zavedení přímé volby prezidenta zpřesní práva a povinnosti jednotlivých ústavních aktérů. Především přijetím těchto opatření chce vláda naplnit své závazky, které převzala z občanské iniciativy Rekonstrukce státu usilující o zvýšení transparentnosti státní správy.

Samozřejmě, že ani v České republice se vývoj neodehrává mimo globální a evropský kontext. Jakkoli k hospodářské stabilizaci České republiky i dalších evropských zemí přispívá ústup globální hospodářské krize, svět a Evropa čelí novým hrozbám, které mohou tento pozitivní vývoj zmařit. Jde primárně o boj s mezinárodním terorismem, který se institucionalizoval v tzv. Islámském státě, masová imigrace do Evropy z válkami devastovaných zemí na Blízkém východě a pokračující ukrajinsko-ruský konflikt. Otázka, jak těmto hrozbám nejlépe čelit, je předmětem velkých diskusí mezi politiky a v odborné i laické veřejnosti jednotlivých členských zemí i v institucích EU. Nejinak je tomu i v České republice. Postoj české vlády je jednoznačný a shoduje se s obecným postojem EU. Boj s Islámským státem a mezinárodním terorismem je třeba vést s maximální rozhodností na všech úrovních legitimizovanou co nejširší koalici států pod záštitou OSN a se zvýšeným vojenským zapojením umírněných muslimských zemí.

Pokud jde o masový příliv imigrantů do Evropy, vláda si je vědoma, že Česká republika nebude moci stát stranou a za řešení tohoto problému bude muset převzít svůj díl zodpovědnosti. Nemá-li však otevření evropských zemí imigrantům vést k jejich politické, ekonomické a sociální destabilizaci, bude třeba imigrační politiku strategicky koordinovat na celoevropské úrovni. Sociálně-demokratický předseda české vlády a sociální demokracie ve vládě vnímají situaci tak, že EU bude muset v tomto směru přehodnotit své nástroje kohezní politiky. Sotva lze úspěšně integrovat imigranty do evropských společností, když se tyto společnosti v důsledku neoliberalní politiky v posledních desetiletích sociálně dezintegrují. Nemá-li příliv uprchlíků zmnožovat v evropských zemích imigrantská a menšinová ghetta, je třeba zabouchnout neoliberalní politice definitivně dveře a posílit kohezní politiku většinové společnosti. Jinými slovy, sociální integraci menšiny musí doprovázet sociální integrace většiny. Podle sociální demokracie tak stojí Evropa před výzvou prohloubit integrační proces na bázi silných sociálních států a účinnější politické regulace ekonomické globalizace. Mimochodem tato otázka nesouvisí jen s řešením otázky masové imigrace, ale i s otázkou globálních ekonomických příčin, které ji způsobují a koneckonců s řešením řecké krize.

Vláda České republiky si je vědoma, že největší nebezpečí pro soudržnost Evropy dnes představuje rusko-ukrajinský konflikt. Postoj vlády k jeho řešení se obecně kryje s postojem Evropské unie s důrazem na diplomatické řešení se zapojením všech klíčových aktérů - Ukrajiny, Ruska, EU, OBSE, NATO, USA a OSN s cílem zachovat celistvost Ukrajiny v současných hranicích a právo země rozhodovat o jejím vnitropolitickém vývoji, jak to koneckonců garantují dohody „Minsk II“. Nakolik se ovšem podaří tyto dohody naplnit, je velká otázka. V tomto směru zatím není možné vyloučit nejrůznější, ba nejhorší vývojové scénáře. Každopádně současná česká vláda udržuje nezpochybnitelný proevropský a demokratický kurz a je na tyto scénáře připravena.

Důkazem toho bylo i velmi aktivní zapojení české vlády a jejího premiéra osobně do oslav 25. výročí něžné revoluce, v jejímž rámci rovněž odhalil bustu Václava Havla v americkém Kongresu. Tento akt tak ukončil poněkud zbytečné spekulace, zda se česká zahraniční politika nevzdává odkazu Václava Havla s jeho důrazem na obhajobu lidských práv. Koaliční vláda straní modernímu liberálně-sociálnímu konceptu lidských práv, který zahrnuje vedle práv občanských rovněž práva sociální a environmentální. Cílem mezinárodní spolupráce musí být jak dodržování občanských práv a svobod, tak také svoboda od hladu a bídy a důraz na udržitelný roz-

voj lidské civilizace. Agenda lidských práv v jejich plné šíři je přítomna jak při zahraničních návštěvách členů vlády, tak při formulaci postoje České republiky v mezinárodních organizacích.

Politický vývoj v České republice bude, samozřejmě, určen postavením jednotlivých politických stran. Vývoj od konce roku 2009 lze interpretovat jako erozi bipolárního stranického systému. Tento systém se ustavil v průběhu devadesátých let zaujetím dominantního postavení dvou stran v levé, resp. pravé části politického spektra – ČSSD a ODS. Bipolární stranický systém začal erodovat v říjnu 2009 s tehdejší rezignací na předčasné volby, ve kterých měly obě tyto strany ještě šanci s vysokým náskokem před ostatními stranami obsadit první či druhé místo (podobně jako ve volbách 1996, 1998, 2002, 2006), jinými slovy buď místo vůdčí vládní, či vůdčí opoziční strany. Rezignaci na předčasné volby a ustavením úřednické vlády do řádných voleb došlo ovšem k otevření prostoru pro etablování nových stran a hnutí, které v těchto volbách tradiční lídry české stranické politiky výrazně oslabily. Především s nástupem Věcí veřejných šlo o specifickou českou variantu vytěšňování mainstreamových stran z vůdčích politických pozic a jejich nahrazování novými populistickými uskupeními s tzv. charismatickými vůdci, jak jsme tomu svědky v řadě jiných evropských zemí.

Eroze bipolárního stranického systému se prokázala i v předčasných volbách v roce 2013, ve kterých strany na prvním a druhém místě dále oslabily s tím, že z voleb 2010 druhou ODS vystřídal na tomto místě další z politických novotvarů – hnutí ANO v čele s charismatickým Andrejem Babišem.

Zatímco v průběhu prvního roku účinkování vlády preference nejsilnější vládní strany ČSSD spíše stagnovaly, preference hnutí ANO se postupně zvyšovaly. Ve všech průzkumech v průběhu roku bylo hnutí ANO prezentováno jako politický subjekt s největší voličskou podporou. To koneckonců prokázala i vítězství hnutí ANO ve volbách do EP a v komunálních volbách. ČSSD naopak díky nasazení politicky zkušenějších osobností zvítězila v senátních volbách a v Senátu si udržela pozici nejsilnější strany, jakkoli s ohledem na velký počet obhajovaných mandátů logicky musela oslabit.

Poslední průzkumy takřka všech relevantních agentur hlásí pozvolné sblížení podpory hnutí ANO a ČSSD, resp. mírný růst preferencí ČSSD a mírný pokles preferencí hnutí ANO. Zda jde o dlouhodobější trend, se teprve ukáže. Každopádně s ohledem na voličskou podporu z relativně velké spokojenosti s vládou doposud těžilo více hnutí ANO a Andrej Babiš než ČSSD a premiér.

Vývoj na stranické politické scéně tak bude určovat především poměr potenciální voličské síly ČSSD a hnutí ANO.

Tyto volby prověří nosnost nejpravděpodobnějšího scénáře stranicko-politického vývoje v České republice v nejbližších letech. Tyto scénáře jsou čtyři:

1. Rozpad bipolárního stranického systému: varianta A

V této variantě se z hnutí ANO stane jediný dominující politický subjekt v ČR. Zatímco stabilizuje své dominantní postavení od středu doprava, ČSSD své dominantní postavení od středu doleva definitivně ztratí. Následně ČSSD následuje osud ODS a postupně se ocitá mezi outsidersy.

2. Rozpad bipolárního stranického systému: varianta B

Hnutí ANO nestabilizuje svoji nynější dominantní pozici od středu doprava a oslabí; ČSSD definitivně ztratí svou dominantní pozici od středu doleva a rovněž oslabí. Obě strany se ocitají s nevýrazným odstupem před ostatními stranami (volební výsledky podobné volbám do PS 2010, 2013).

3. Rozpad bipolárního stranického systému: varianta C

Hnutí ANO nestabilizuje svoji nynější dominantní pozici od středu doprava a oslabí, zatímco ČSSD se znovu vyhoupne na pozici dominující strany od středu doleva.

4. Obnovení bipolárního stranického systému

ČSSD obnoví svoji pozici dominující strany od středu doleva, hnutí ANO stabilizuje svoji stávající dominující pozici od středu doprava. Obnoví se bipolární systém dvou konkurenčních stran, který tu fungoval v letech 1996 – 2009. (Střídání koaličních levo-středových/pravo-středových vlád pod vedením ČSSD/hnutí ANO.)

Když porovnáme tyto jednotlivé scénáře z hlediska zájmu a výhodnosti pro ČSSD, je jasné, že jejím zájmem je realizace scénáře 3 nebo 4., ve kterých ČSSD hraje dominující roli od středu doleva, vyhrává volby a jako vítězná strana sestavuje vládu, anebo zůstává jasným lídrem v opozici. Pokud jde o hnutí ANO, v jeho zájmu je uskutečnění scénáře 1 nebo 4.

Obě politická uskupení nechťejí v tomto ohledu nic nechat na náhodě. Posilování voličského potenciálu ČSSD bude záviset na tom, nakolik se jí podaří v očích veřejnosti rehabilitovat standardní stranickou politiku a vytěžit co nejvíce z předností, které má jako nejstarší a nejzkušenější česká politická strana. Naproti tomu hnutí ANO bude

muset přesvědčivěji prokázat své údajné přednosti, kterými se pyšní jako nový a klasickými stranickými nešvary nepoznamenaný politický subjekt. Nakolik v tom mohou být oba politické subjekty úspěšní, naznačí již průběh sjezdů, které mají před sebou. Konečné zúčtování však přinesou sněmovní volby v roce 2017.

Primárním záměrem předsedy ČSSD Bohuslava Sobotky je volbou nového vedení stranu stabilizovat a pojit se předem proti potenciální nejednotě strany, která v posledních sněmovních volbách zásadně oslabila její vítězství a přivedla ji téměř k rozpadu. Sjezd jistě vyjde tomuto záměru vstříc a Bohuslava Sobotku znovu zvolí do čela strany, včetně kandidátů na prvního místopředsedu a místopředsedy, se kterými si staronový předseda přeje nejlépe spolupracovat. Znovuzvolení Sobotky do čela strany podporují i výsledky nejrůznějších průzkumů, podle nichž předseda ČSSD dlouhodobě zůstává po Andreji Babišovi nejpobulárnějším politikem. Sjezd by měl zároveň potvrdit výsledky nedávného vnitrostranického referenda a zahájit proces demokratizace strany schválením stanov umožňujících tzv. primárky (volby kandidátů do všech druhů voleb všemi členy daného volebního obvodu), vyrovnanější poměr zástupců obou pohlaví na kandidátkách (v poměru 60%:40%) a zavazující stranu k předložení zákona omezující kumulaci veřejných funkcí. Bohuslav Sobotka chce stranu rovněž více otevřít směrem k mimostranické veřejnosti a občanské společnosti, např. rozšířením možností zpřístupnit kandidátky strany nestraníkům z řad významných opinion leaderů na komunální, regionální i celorepublikové úrovni, prohloubením kontaktů a spolupráce s významnými skupinami občanských aktivistů v lidskoprávní, environmentální a genderové oblasti a popularizací hodnot a programu strany mezi mladými lidmi. V neposlední řadě je záměrem Bohuslava Sobotky zkvalitnit odborné zázemí strany dokončením transformace Masarykovy demokratické akademie na plnohodnotný think tank. Od pokračování úspěšného vládnutí a těchto opatření ke zlepšení vnitrostranického života si předseda ČSSD slibuje nastavení nezbytných podmínek pro úspěšné zvládnutí volebních výzev v letech 2016 a 2017.

Jakkoli je momentálně hnutí ANO s populárním Andrejem Babišem potenciálním favoritem sněmovních voleb, vzhledem k tomu, že předčasné volby nelze očekávat v brzké době a řádné budou až za téměř tři roky, nemá zdaleka vyhráno. V tuto chvíli nelze ještě říci, že by očekávání spojená s příchodem nových politických subjektů slibujících vymetat „Augiášovy chlévy“ etablovaných stran ve společnosti výrazně polevila. To bezesporu hraje Andreji Babišovi do karet. Na druhé straně hnutí ANO si zjevně již nebude schopno do budoucna udržovat šance na volební vítězství populistickými

hesly „zemi chceme řídit jako firmu“ nebo „nejme politici, nekrademe, makáme“. Po roce působení v Sobotkově vládě se hnutí ANO nemůže z participace na reálné politice v dobrém i ve zlém vyhat. I když zatím z všeobecné spokojenosti s vládou dokáže marketingově vytěžit více než ČSSD, reálné výsledky jeho ministrů, včetně ministra financí, nepatří k špičkovým a zdá se, že veřejnost si toho začíná kriticky všimnout. Premiér musel vyměnit již dva ministry nominované za hnutí ANO (dopravy a spravedlnosti), když se ukázalo, že problémy svých resortů nezvládají. I hnutí ANO již postihly nějaké korupční skandály a o nějaké jeho jednotě si může nechat Andrej Babiš jen zdát. Nespokojení s „firemním“ vedením hnutí jsou především známé nezávislé veřejné osobnosti s vlastním politickým rozumem, které mu svými jmény propůjčily vysoký kredit. Reakce Andreje Babiše není zrovna prozíravá. Na nadcházejícím sjezdu chce situaci v hnutí personálně stabilizovat, ale zdá se, že vítězi budou spíše bývalí manažeři jeho Agrofertu, zatímco nezávislé známé osobnosti budou patřit k obětem. Obraz hnutí ANO jako politického subjektu nezátěženého nešvary standardních etablovaných stran je do budoucna zjevně neudržitelný a Andrej Babiš bude muset přijít s něčím navíc, aby jeho momentální šance na volební vítězství v letech 2016 a 2017 skutečně zúročil.

Oto Novotný

politický poradce předsedy vlády České republiky
tajemník Koaliční rady vlády České republiky

Bydlet se musí

Jaroslav Bican

Každý člověk musí někde bydlet. Takové tvrzení se zdá být banální. V situaci, kdy je u nás asi sto tisíc lidí bez domova a přibližně stejnému počtu něco takového hrozí, se však jedná o naléhavý požadavek. Přitom právě bydlení je jedním z hlavních předpokladů, aby člověk zvládl své každodenní fungování ve společnosti. Ztráta bydlení fatálně narušuje sociální a občanský život lidských bytostí.

Bez nutného zázemí, které domov poskytuje, jsou lidé vystaveni nesrovnatelně větší zátěži a rizikům. Člověk ke svému zdravému životu potřebuje skoro třetinu dne prospat. Musí mít místo, kde se může v klidu ke spánku uložit. Pokud dotyčný spí každý den někde jinde, případně trpí neustálým stresem, že bude z místa spaní vyhnán či jinak rušen, je tím poznamenána i doba, kdy dotyčný či dotyčná bdí.

Každý z nás vyžaduje místo, kde se cítí bezpečně a kam se může v případě potřeby stáhnout z prostředí,

kde je neustále obklopen druhými lidmi, kteří na něj kladou řadu požadavků a mnohými způsoby atakují jeho pozornost, či ho dokonce na různých úrovních ohrožují. Aby se člověk dokázal ve světě plném sociálních interakcí pohybovat, potřebuje prostor, kde si od nich může jednak odpočinout, ale zároveň se může připravit, aby v kontaktu s ostatními lidmi obstal – bez jisté péče věnované své hygieně a oblékání to není možné.

Důstojné bydlení je něčím, co chrání občany, kteří se dostali do obtížné sociální situace, aby se nepropadali ještě hlouběji. Jedná se o stabilizační prvek, který je drží nad vodou. Bydlení jim umožňuje jakž takž normálně žít. Zvyšuje šanci, že se jejich celková situacelepší. Na konci tohoto sestupného řetězce jsou lidé, kteří se nacházejí dlouhodobě na ulici. Lidé, kteří rezignují, nevěří už, že by se v jejich životě mohlo cokoli změnit. Sami se už vrátit zpátky skutečně nedokážou.

Důstojné bydlení tvoří hráz, která brání před pádem do sociální propasti a slouží jako základní předpoklad demokratické participace.

Můžeme říci, že důstojné bydlení je hlavní podmínkou, aby člověk mohl být součástí společnosti a aby byl v plném slova smyslu občanem. Bydlení je základem, ze kterého vyrůstá vše ostatní a které dnes umožňuje běžné fungování lidských bytostí.

Daří se developerům s předraženými byty. Lidé se brání sociální úzkosti a jsou kvůli „stínu překerní budoucnosti“ ochotni celý život splácet nekvalitní byt. V problematické situaci se tak nachází i lidé z té části společnosti, která má peníze a bezprostřední cesta dolů jí nehrozí. Na cestě dolů se takoví lidé mohou ocitnout, když ztratí schopnost splácet.

Přestože to není na první pohled zřejmé, důstojné bydlení je klíčovým bodem sociálně demokratického programu. Ostatní jeho složky na něj plynule navazují. Ať už se jedná o práci se zvláštním důrazem na důstojnou mzdu, dostatečně vysokou minimální mzdu a vyrovnání platových rozdílů mezi oběma pohlavími.

Zásadní význam má stát, který zajišťuje celé spektrum veřejných služeb – v první řadě všem dostupnou zdravotní péči, ale také garantuje spravedlnost a vymahatelnost práva, stíhá lichvu, brání byznysu s dluhy a exekucím, které ohrožují právě výše zmíněné bydlení. Důležitá je i další podpora občanské participace – a to včetně zaměstnanecké participace, sociálního podnikání a družstevnictví.

Nelze opomenout ani zajištění takového sociálně tržního hospodářství, ve kterém platí základní poučka, že vlastnictví zavazuje. Musí být regulované

natolik, že aktéři, kteří přicházejí do styku, se k sobě chovají slušně a nejsou dryáčnickou konkurenceschopností či snahou rychle zbohatnout štvání proti sobě. A v neposlední řadě je třeba zmínit péči o krajinu, ohleduplné zacházení s ní a nezczizitelnost našich lesů.

Sociálně demokratický program obsahuje soupis politických kroků, které přispívají k vysoké kvalitě života. Přesto se domnívám, že důstojné bydlení zaujímá v těchto programových bodech výsadní místo. Pokud se stále větší počet občanů ocitá na ulici či v překerních formách bydlení, veškerá uvedená sociálně demokratická politika už pro ně většinou postrádá smysl. Zkrátka bydlením všechno začíná.

Stát nebo strana?

Jan Gruber

Česká sociální demokracie jako jediná z předválečných sociálně demokratických stran budoucího východního bloku dokázala v devadesátých letech nejen obnovit svou činnost, ale stát se i stranou vládní. V ostatních státech místo hlavní levicové síly zaujaly transformované komunistické strany.

Během čtyřiceti let státně-socialistické diktatury nemohla nejsilnější prvorepubliková levicová strana veřejně působit. Po komunistickém převratu v únoru 1948 byla protiprávně sloučena s KSČ. Mnozí její představitelé i členové emigrovali. Pražské jaro trvalo pouze krátce a nevedlo nakonec k obnově plnohodnotné činnosti strany, i když se na to její obnovující členové napříč republikou připravovali.

Sociálně demokratický exil dokázal teprve v polovině sedmdesátých let nalézt v Československu partnery pro svou informační a mobilizační činnost. Nové štěpení však nastalo v následujícím desetiletí. Exilové frakce se nebyly s to shodnout, zda strana může spolupracovat s bývalými komunisty. Již od padesátých let existoval živý spor o postoj k poválečnému vysídlení německojazyčné menšiny.

Cesta k obnově strany byla nejen z nastíněných důvodů složitá. Nejpozději od posledních listopadových dnů roku 1989 bylo zřejmé, že existuje více představ o budoucnosti sociální demokracie. Na jedné straně stála část exilové strany okolo Jiřího Horáka (1924–2003) a Radomíra Luži (1922–2009) společně s domácí Společností pro studium demokratického socialismu. Na straně druhé se formovala skupina nezávislých socialistů z Charty 77 a vedení exilové sociální demokracie reprezentované Karlem Hrubým (1923) a Jiřím Loewym (1933–2004).

První skupina oznámila obnovení strany ve vysílání rádia Svobodná Evropa již 19. listopadu 1989 a ustavila přípravný výbor v čele se Slavomírem Klabanem (1922–2010). Předseda exilové strany Hrubý téhož dne telefonicky hovořil s jedním z vůdčích představitelů domácí socialistické opozice Rudolfem Battěkem (1924–2013). Oba se shodli na tom, že v současné chvíli není strategické pouštět se do znovuvytváření stranických struktur. Naopak je třeba usilovat o jednotu všech demokratických sil s cílem ustavení demokratického právního státu. Teprve po skončení revoluce se mělo přistoupit k obnovování sociální demokracie.

Druhá skupina na počátku prosince zformulovala svůj postoj ve „Stanovisku sociálních demokratů“, které vyzývalo všechny, kteří se cítí spjati s myšlenkami sociální demokracie, aby se zapojili do činnosti Občanských fór.

V reakci na toto prohlášení vyšel v obnoveném Právu lidu Klabanův text „Udeřila hodina“ usilující o urychlené vybudování strany. „*Nebudeme neskromní, když prohlásíme, že tradice Československé sociální demokracie patřila vždy a patří dodnes mezi nejhumánnější. Těch 110 let už něco znamená. Když jsme čtyřicet let veřejně nepracovali a bedlivě sledovali společenský vývoj v naší zemi, smutek střídá rozhořčení. Dnes tyto pocity vystřídá pocit nesmírné radosti.*“

Sociální demokraté se na sklonku roku přeli, zda mají dát přednost práci ve prospěch státu skrze nadstranické Občanské fórum, nebo se primárně soustředit na obnovu vlastní strany. Střetávaly se dva názorové proudy, které si mohly jen těžko rozumět. Klaban a jeho skupina dávali přednost rychlé obnově strany, která měla být zárukou dalšího demokratického vývoje státu. Naopak Battěk a jeho blízcí chtěli především pokračovat ve své předchozí práci. Teprve až bude nový pořádek v zemi, hodlali přistoupit ke stranické činnosti.

Obě rozhádané frakce se v polovině ledna roku 1990 nakonec shodly na ustavení jednotného celostátního přípravného výboru a svolání řádného 24. obnovovacího sjezdu. Tam měla exilová reprezentace předat mandát novému vedení. Samotný sjezd

přinesl bouřlivou diskusi o nadcházejících volbách. Battěk prosazoval společné kandidátky s Občanským fórem. Horák chtěl, aby strana šla do voleb samostatně. Předsedou stany se s jasnou převahou stal Horák, a tak se rozhodlo i o volební strategii sociálních demokratů.

Spor mezi jednotlivými křídly strany se ale neutišil. Battěk nadále podporoval těsnou spolupráci s Občanským fórem a okopával straně kotníky. „*Neutěšená situace obnovované sociální demokracie je mimo jiné způsobena faktem, že ji ovládla skupina osob bez vlastní koncepce a politické identity,*“ psal v Prohlášení klubu sociálních demokratů Občanského fóra.

Volby sociální demokracie nakonec prohrála a nezískala jediné křeslo v některém z parlamentů. Horák neúspěch vysvětloval nejasným obrazem strany u veřejnosti a kampaněmi některých sociálních demokratů proti vlastní straně. Na jeho přání následně vyloučil Ústřední výkonný výbor Battěka ze strany. Následně pak Horák začal jednat o sloučení sociální demokracie s osmašedesátnickou Obrodou. Tím si sice znovu znepráčetil exilové vedení, avšak zároveň vykročil směrem k budování strany, která měla v příštích letech zaujmout dominantní místo v české politice.

Vládní legislativa v roce 2014

Šárka Homfray

Vláda uskutečňuje své programové cíle mj. tak, že připravuje a projednává zákony a právní předpisy. Během prvního roku svého působení vláda vedená sociálně demokratickým premiérem přišla s řadou předpisů, které projednala a schválila a které mají či mohou mít citelný dopad na život společnosti.

Příprava vládní legislativy je poměrně podrobně upravena co do formy a procesu Legislativními pravidly vlády a souvisejícími dokumenty. Právní normy by měly vykazovat určitou míru obecnosti a trvalosti a nebyť tedy pouze jen vyjádřením aktuální politické představy o vládnutí. V prvním roce vládnutí se neočekává, že noví ministři vysypou z rukávu desítky zcela nových a zásadních norem. Přesto lze říct, že v legislativní činnosti vlády se projevila výrazná snaha o svižné naplňování politických a programových cílů. Velká část vládních návrhů zákonů také již byla schválena a vyhlášena a tím se stala platnou, případně i účinnou, součástí českého právního řádu.

Mnoho změn bylo přijato v otázkách sociálních a daňových a tyto změny jsou také nejspíše ty nejviditelnější (nebo nejvíce zviditelněné).

Změna zákona o důchodovém pojištění – 183/2014 Sb.

S účinností již od 1. září 2014 se upravila pravidla pro zvyšování důchodů, a to tzv. návratem k plné valorizaci. Pro zvýšení důchodů od ledna 2015 se už neuplatní omezení zohlednění inflace na jednu třetinu v období 2013 až 2015 a zvýšení u průměrného důchodu nebude nižší než 1,8 %.

Změna zákona o dani z přidané hodnoty – 262/2014 Sb.

Tímto zákonem se zavádí druhá snížená sazba DPH ve výši 10% a zrušují se ustanovení, která měla sjednotit sazby DPH na 17,5%. Sazba DPH ve výši 10% se vztáhne na kojeneckou a dětskou výživu, léky a léčiva, knihy a hudebniny.

Změna zákona o daních z příjmů a souvisejících předpisů – 267/2014 Sb.

Obsahem zákona je mimo jiné zvýšení slevy na dani na druhé a další dítě o 100 Kč měsíčně, navrácení daňové slevy pracujícím důchodcům a omezení absolutní výše odpočtu u paušálních výdajů OSVČ spadajících do paušálu 60 %.

Změna zákona o státní sociální podpoře – 253/2014 Sb.

Tímto předpisem došlo k úpravě porodného, a to tak, že kromě prvního bude vypláceno i na druhé dítě, byť v rozdílné výši (13 000 na první a 10 000 na druhé dítě). Zároveň došlo k navýšení příjmového koeficientu pro určení nároku na porodné, a to na 2,7 násobku životního minima. Tím došlo k rozšíření okruhu rodin, které na dávku dosáhnou, nicméně i nadále zůstává omezena v podstatě jen na ty příjmově nejslabší rodiny.

Změna zákona o veřejném zdravotním pojištění – 256/2014 Sb.

Novela obsahuje zejména zrušení tolik diskutovaného regulačního poplatku za recept i za ošetření v ambulantní sféře.

Změna zákona o pomoci v hmotné nouzi – 252/2014 Sb.

Jedná se o zákon, který mění úpravu doplatku na bydlení jako jednoho ze symbolů byznysu s chudobou. Zákon jde cestou zpřesnění posuzování nároku na bydlení, stanovení výše odůvodněných nákladů na bydlení tak, aby byl v rámci jednoho bytu či jiného než obytného prostoru poskytnut pouze jeden doplatek na bydlení, doplnění definice bytu, ubytovacího zařízení a jiného než obytného prostoru a jeho standardů, a dalších opatření.

Změna zákona o spotřebních daních – 201/2014 Sb.

Tato změna zachovává institut daňové úlevy pro pohonně hmoty používané v zemědělství (tzv. „zeleňá nafta“). Jedná se o v EU poměrně běžný institut podpory zemědělské produkce a ve většině ostatních členských států mají zemědělci možnost využívat vratku spotřební daně nebo obdobnou podporu vztahující se k minerálním olejům využívaných v zemědělství.

Další změny, které vláda přijala, zasáhly oblast odměňování. Nejdiskutovanější bylo zvýšení minimální mzdy novelou nařízení vlády o minimální mzdě (204/2014 Sb.), která nejnižší hodinovou minimální mzdu zvýšila z 50,60 Kč na 55 Kč a měsíční minimální mzdu zvýšila z 8 500 Kč na 9 200 Kč. Odpovídající úpravy pak dopadly na všechny instituty s minimální mzdou související nebo z její výše vycházející. Novelizace nařízení vlády o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě (224/2014 Sb. a 303/2014 Sb.) zvýšily stupnice platových tarifů státních zaměstnanců. Zároveň došlo ke změnám v úpravě zvláštního určování platového tarifu a zrušeny byly smluvní platy.

Státních zaměstnanců se bytostně dotýká nově schválený zákon o státní službě (234/2014 Sb.). Ačkoli tento zákon nešel cestou vládního návrhu, vláda na jeho podobě participovala a rovněž vládě přísluší významné oprávnění dotvoření této právní úpravy cestou přijímání nařízení vlády, pro které jim zákon dává řadu zmocnění. V roce 2014 bylo přijato těchto nařízení již několik - nařízení vlády o platových poměrech státních zaměstnanců (304/2014 Sb.), nařízení vlády o katalogu správních činností (302/2014 Sb.) a nařízení vlády, kterým se stanoví obor služby (4/2015 Sb.).

V souladu se svým rozhodnutím ukončit systém důchodového spoření ve fondovém systému přijala vláda návrh novely zákona o důchodovém spoření (projednáváný jako sněmovní tisk 382), kde cílem je zastavení vstupu nových účastníků do fondového systému v předstihu před jeho ukončením, čímž bude zamezeno nárůstu počtu účastníků v době před ukončením systému.

V oblasti školství schválila vláda vládní návrh poměrně výrazné novely školského zákona (projednávana jako sněmovní tisk č. 288). Tato novela si klade ambiciózní cíle, jako například zavést nový systém záruk přístupu každého ke vzdělávání na rovnoprávném základě při využívání podpůrných opatření, umožnit přístup do přípravných tříd základní školy všem dětem, u nichž tím může být vyrovnán jejich vývoj, zavést povinné využívání jednotných zadání závěrečné zkoušky v oborech středního vzdělání s výučním listem. Dále obsahuje řadu organizačních

Jak liberální je neoliberalismus?

Uwe Jean Heuser

Pojem neoliberalismus se objevuje poprvé přibližně před 75 lety. Původně byl tento „nový“ liberalismus čtyřicátých let ideou státně regulovaného kapitalismu, a proto se také v Německu nazýval ordoliberalismus. Za tím stálo poznání z dvacátých a třicátých let, podle kterého se tržní hospodářství bez státní regulace neobejde. Silní podnikatelé tehdy vytlačili konkurenci a vytvořili monopoly, díky nimž mohli inkasovat tolik peněz, kolik chtěli. A na spodním konci společnosti se vytvořila armáda nezaměstnaných, která se stala zdrojem sociálních nepokojů a ničivé diktátorské aktivity, jakou představoval například nacionální socialismus. Nadále měl tedy stát dohlížet na tržní soutěž, a vytvořit takový režim pracovního trhu a sociální politiky, který by všem, jež budou chtít, zajistil možnost i více než pouhé existence. Z ordoliberalismu se v německé politice stala koncepce sociálně-tržního hospodářství, přičemž měl tento pojem oproti dnešku poněkud odlišný význam. Spravedlnost a stabilita byly cíle a ne určité výsledky přerozdělování. Tržní hospodářství se již jednoduše nemělo samo připravit o půdu pod nohama: to byly nutné hranice svobody pro jeho udržení.

Pak následovala desetiletí důvěry ve vliv státu. „Všichni jsme keynesiánci,“ mohl říct na začátku sedmdesátých let Richard Nixon. Více blahobytu znamenalo na západě více státu, více přerozdělování, více státních intervencí – až do chvíle, než ropné krize sedmdesátých let ukončily „samoobsluhu“ státu ve jménu občanů. V této době profesor Milton Friedman z Chicagské univerzity a jeho spolupracovníci jak v Americe, tak v Evropě měli již připravený nový koncept: stát neměl ani řídit konjunkturu, ani se finanční politikou snažit zajistit blahobyt. Stát se měl stáhnout a nechat působit trh. Měl pouze zajistit lepší podmínky pro podnikatele (méně regulací a nižší daně) a zaměstnance (méně odvodů, lepší vzdělání), a tím měl nakonec vést k vyššímu růstu.

Toto poselství dostalo později název „neoliberalismus“. Když dnes tento pojem použijeme, mluvíme přirozeně právě o tomto myšlenkovém směru. Otázka zní: „Jak je tento směr liberální?“

Zde však opět musíme oddělit dvě věci. Jednou je samotná idea, druhou je to, co z ní politicky a ekonomicky vzejde. Liberální základ ve smyslu odpovědné

opatření směřujících k aktualizaci povinností obcí při zajišťování podmínek plnění povinné školní docházky, sjednocení působnosti krajských úřadů jako správních orgánů druhého stupně vůči rozhodnutím škol a školských zařízení všech zřizovatelů a nápravě nedostatků v pravidlech poskytování dotací soukromým školám a školským zařízením.

Změna zákona o pedagogických pracovnících – 197/2014 Sb.

Tato změna, která vzbudila poměrně velký rozruch, si klade za cíl řešit velký podíl nekvalifikovaných pedagogů omezením možnosti jejich zaměstnávání. S účinností od 1. ledna 2015 budou moci přímou pedagogickou činnost vykonávat jako nekvalifikovaní pedagogové jen rodilí mluvčí, učitelé některých předmětů pracující na zkrácený úvazek, a pedagogičtí pracovníci s dostatečnou praxí, kteří dosáhli alespoň 55 let věku. Novela dále umožňuje školám zaměstnávat nekvalifikované pedagogické pracovníky, pokud nebude možné na jejich místa nalézt pracovníky kvalifikované.

Zmínit lze i částečné rozšíření cílové skupiny podpory projektu „Ovoce do škol“ změnou nařízení vlády o stanovení některých podmínek pro poskytování podpory na ovoce a zeleninu a výrobky z ovoce, zeleniny a banánů dětem ve vzdělávacích zařízeních (157/2014 Sb.).

V oblasti finanční legislativy byla přijata řada zákonů, které si kladou za cíl omezení daňových úniků, finanční kriminality a souvisejících negativních jevů a efektivnější kontrolu a vymáhání práva v této oblasti. Významnou novelou je novela zákona o spotřebních daních (331/2014 Sb.) obsahující řadu opatření nezbytných ke zlepšení efektivity výběru daní a cel a zamezení zneužívání a obcházení daňových předpisů, jako např. zpřísnění povolvacích řízení pro nakládání s vybranými výrobky podléhajícími spotřební dani nebo zavedení registru osob nakládajících se zvláštními minerálními oleji. Dále sem můžeme zařadit např. novelu zákona o auditorech (334/2014 Sb.), jejímž cílem je zvýšení a zkvalitnění dohledu Rady pro veřejný dohled nad auditem, dále zákon, kterým se mění některé zákony v oblasti finančního trhu (261/2014 Sb.) týkající se omezení plateb v hotovosti a související dohledové činnosti, novelu zákona o spojitelných a úvěrních družstvech (333/2014 Sb.) přijatou s cílem omezit nárůst rizik v sektoru družstevních záložen, nebo nový zákon o působnosti orgánů Celní správy České republiky v souvislosti s vymáháním práv duševního vlastnictví (355/2014 Sb.).

V justičních otázkách bylo rovněž přijato několik nových norem z vládní dílny. Patří mezi ně např. projednávaná novela zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních (sněmovní tisk č.

261), která má zajistit, aby ochrana poskytovaná oběti trestného činu (popř. osobám jí blízkým) v jednom členském státu Evropské unie byla zachována a pokračovala rovněž v jakémkoli jiném členském státu, do něhož se oběť přestěhuje. Projednávána je rovněž novela zákona o výkonu zajištění majetku a věci v trestním řízení (sněmovní tisk č. 305), jejímž cílem a věcí je zefektivnit správu zajištěného majetku a snížit její finanční náročnost, zlepšit postavení obětí trestné činnosti při zajišťování jejich majetkoprávních nároků v trestním řízení a rozšířit možnosti efektivního zajištění a odčerpání majetku osobě, proti níž se vede trestní řízení.

Na zlepšení spotřebitelského prostředí míří vládní návrh novely zákona o podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu (projednáváný jako sněmovní tisk č. 276). Mimo jiné obsahuje změny, které povedou ke zlepšení informovanosti spotřebitele o tom, kdo skutečně pořádá zájezd prodávaný cestovní agenturou, zvýšení krytí z povinného pojištění pro případ úpadku a zefektivnění kontroly, dozoru a sankcí v této oblasti.

V oblasti ochrany životního prostředí byla přijata např. změna zákona o odpadech (184/2014 Sb.) sjednocující pravidla pro nakládání s elektrozařízeními a elektroodpadem i pro zahraniční subjekty, jako nařízení vlády č. 352/2014 Sb. byl přijat Plán odpadového hospodářství České republiky pro období 2015 – 2024.

Aktualizace se dočkala i právní úprava fungování a organizace některých úřadů, např. Nejvyššího kontrolního úřadu (projednáváno jako sněmovní tisk č. 262) nebo Veřejného ochránce práv (sněmovní tisk č. 379), kterým vláda hodlá na základě zkušeností s jejich fungováním i přidat některé nové pravomoci.

Výše uvedený přehled rozhodně není úplný, nicméně lze z něj vyvodit, které oblasti považovala vláda v uplynulém roce za ty, které si nejvíce zaslouží legislativní změny. Zároveň je zřejmé, že se většinou nejedná ani o komplexní novelizace, ani o právní předpisy zcela nové, ale o více či méně stručné zásahy do stávajících úprav, které měly za cíl přinést rychlá řešení daných problémů, případně rychlá plnění programových priorit. Takovýto přístup je zcela legitimní a očekávatelný v prvním roce nové vlády, zejména s ohledem na náročnost legislativního procesu vládních návrhů. Pevně věřím, že v dalších letech tohoto volebního období vláda v tempu nepoleví, nicméně zaměří se i na změny rozsáhlejší a náročnější, které budou vytčené cíle řešit komplexně a systémově. Kandidátů na takovéto legislativní změny máme, myslím, v našem právním řádu dost.

svobody se dá tomuto hnutí těžko vytknout. Stát si během boomu poválečných let přivlastnil mnoho invazivních zvyklostí a své masivní zásahy do občanských a podnikatelských svobod eufemisticky nazýval keynesiánství. Dlouhou dobu to vypadalo, že tato vášnivá snaha o regulaci a státní zásahy nic nestojí. To ale není pravda, hlásali noví liberálové – a měli přirozeně pravdu. Řečeno s Friedmanem, v ekonomii prostě neexistuje něco jako „free lunch“ - nebývá tu tedy nikdy nic zdarma. Vysoké daně, mnohé zákazy a byrokratická nařízení výrazně zhoršují investiční propočty a podryvají chuť investovat.

Tento neoliberalismus se silně odvolává také na klasické liberální ekonomické učení 19. století, které vycházelo z toho, že jedině podmínky pro nabídku – tedy pro podnikatelskou činnost – určují výkon národního hospodářství. Nicméně přesto nejde o žádné slepé tržní myšlení, které by se jednoduše dalo označit za antiliberální. Za prvé i sám radikál, jakým byl Milton Friedman, nikdy nebyl nepřítelem státu v extrémním slova smyslu. Chtěl výrazně štíhlý stát, který ale zároveň dbá o svoji dozorující funkci a také pomáhá chudým zajištěním základních životních potřeb. Za druhé to byl právě Friedman, jenž své úvahy směřoval i mimo ekonomii. Osobní svobodu například pojímal jako protiautoritářskou hodnotu samu o sobě. I kdyby tato svoboda omezovala hospodářský růst a blahobyt, dál by ji podporoval.

Neoliberalismus se tady nedá tak snadno odsoudit. Liberalismus ve smyslu odpovědné svobody byl v jeho idejích vždy pevně zakotven. Jak to ale vypadalo v ekonomicky-politické realitě? Odpověď zní takto: byl to sice tržně-hospodářský systém s velkou dynamikou, ale s tendencemi, které ohrožovaly samé základy jeho myšlení.

To se projevilo v daňové oblasti v Americe během působení Ronalda Reagana. Pro osmdesátá léta je určující enormní pokles daní, a to především pro investory a bohaté. Výdaje státu ale neklesly stejnou měrou. Postarala se o to kombinace nižších daní a nižších výdajů na sociální zabezpečení, která roztáhla společnost jako tahací harmoniku a stát musel v budoucnu odpovídat za více chudých. V důsledku této skutečnosti pak razantně stoupl veřejný dluh. V zásadě úplně stejný postup zopakoval o 20 let později Georg W. Bush, díky čemuž se USA ocitly ve finanční krizi s rekordním dluhem a s ještě větším dluhem z ní vyšly.

Rozdíly v příjmech se v Americe stále více zvětšují. Zatímco lidé se středními příjmy během dvaceti let v průměru svoji kupní sílu nijak nezvýšili, horní procento během této doby své příjmy zdvojnásobilo. A nové studie - např. analýza Mezinárodního měnového fondu - ukazují, že takováto dynamika (v rozdílech příjmů) dlouhodobě škodí celkovému

blahobytu. Jinak řečeno: škodí národnímu hospodářství i společnosti.

Také deregulace má minimálně sporné následky. Tam, kde se jako v USA a Velké Británii omezila regulace v oblasti životního prostředí, opět vzrostla spotřeba surovin nebezpečných pro životní prostředí, jako je ropa či uhlí. Díky tomu se zakryla pravá cena spotřeby zdrojů energie, které produkují CO₂ – což není ani tržně hospodářské, ani liberální.

Mimo to neprobíhala v celém hospodářství deregulace podle pravidla, že nejprve se odstraní regulace omezující prosperitu. Mnohem více se v Americe i Evropě naslouchalo hlasu lobbistů. Deregulačními jednoduše obrátili svůj zrak tam, kde byl tlak obzvláště silný. A to bylo v prvé řadě ve finančním sektoru.

K tomu se stačí podívat jen na Spolkovou republiku Německo. Zatímco ti podnikatelé, kteří zakládali nové společnosti, se za posledních dvacet - třicet let takřka nedočkali žádných ulehčení, finanční sektor se neustále dereguloval. První přišlo na řadu obchodování na burze, následně bankovní sektor. Nerovnováha deregulace ve prospěch peněžního hospodářství byla proto hodna povšimnutí. Směřovala totiž chybným směrem. Pokud mají mít hospodářské dějiny z tohoto vývoje nějaké poučení, bude znít následovně: „Žádné jiné odvětví nemá tak silný potenciál ničit ostatní sféry hospodářství a celou společnost, jako finančnictví.“

Ve jménu svobody směly banky podnikat s čím dál tím menším vlastním kapitálem, obchodovat s novými a neprůhlednými kombinacemi hypoték a půjček či pomocí podivných finančních nástrojů v zahraničí optimalizovat daňové zatížení. Globální finanční krize by sice vznikla i za existence původních pravidel - západní centrální banky více než jedno desetiletí umožňovaly velký odliv peněz, což se jim nakonec v průběhu krize vymstilo. Ale takzvaná finanční deregulace se postarala o to, že tato krize otřásla samotnými základy západních národních hospodářství. S následky se budou všichni, včetně Američanů, ještě dlouho setkávat v podobě menší prosperity a stability.

Jak liberální je tedy potom ona neoliberalní hospodářská politika? Teze o odpovědné svobodě ve skutečnosti neguje v mnoha ohledech. A můžeme jít ještě dále - tyto tak negativní důsledky pro celý industrializovaný svět dosáhly svých obřích rozměrů teprve tím, že se neoliberalismus setkal s jiným fenoménem, jehož síly podcenil: s globalizací.

V globálním finančnictví se to projevilo velmi výrazně. Země jako Německo se jen těžko mohly od deregulace odvrátit, protože jejich bankám hrozilo, že ztratí kontakt s vývojem v zahraničí – tomuto

argumentu se dalo během hospodářského růstu jen těžko čelit. A když poté vypukla krize na americkém trhu hypoték, velmi rychle se přenesla do celého západního světa a z něj ještě dál, neboť se ony „toxické“ cenné papíry a úvěry na jejich financování obchodovaly globálně.

Mimo finanční sektor se globalizace také postarala o to, že hospodářská politika nazývaná liberální se rozšířila po celém světě. Anglosaské země rozpoutaly soutěž o pokles daní. V kontinentální Evropě pak investoři a bohatí občané hrozili, že země opustí, a politikům se stále méně dařilo je udržet. Se svobodou pro všechny to mělo málo co společného.

Můžeme tedy říci, že neoliberalní myšlenky byly veskrze liberální, ne tak však jejich politická realizace. Tak jednoduché to ale přesto není. V myšlenkovém konceptu neoliberalismu mnohem více chyběl jeden důležitý komponent odpovědné svobody: Nepomyslelo se na roli globalizace. Neoliberalové ji sice vítali jako mechanismus, který snižování daní a deregulaci přenesou přes národní hranice. Nižší daně pro ekonomicky činné a méně regulací chtěly síly blízké hospodářství v Evropě stejně jako v Americe. Přesto přitom pionýři neoliberalismu zapomněli, že globalizované nebo již v mnoha ohledech globální hospodářství potřebuje globální dohled a globální pravidla. A to především v situaci, kdy se stát stáhne a uvolní trhy. Jinak se ve světovém měřítku stane právě to, čemu se ordoliberalové snažili na národní úrovni zabránit. Kapitalismus se přehřeje a ohrozí samotné základy svého úspěchu.

Potud „nové“ neoliberalní myšlenky zaostaly za svou dobou. Dozorující a sociální stát, na kterém v určité podobě trval sám Friedman, by se totiž musel spolu s celosvětovým uvolněním trhů přetavit do globálních pravidel a institucí. Teprve pak spolu mohou lidé, podnikatelské subjekty i celé národní společnosti vstoupit do funkční hospodářské soutěže.

Přestože je tato idea tak evidentní, u dnešních (neo)liberálů prozatím chybí. Doplnit ji je ovšem na jejich odpovědnosti. Bylo by to liberální v pravém slova smyslu.

Uwe Jean Heuser je redaktorem týdeníku Die Zeit, kde vede rubriku hospodářství. U nakladatelství Campus naposledy vyšla jeho kniha „Co se má stát z Německa. Úkol pro hospodářskou politiku“ (v originále „Was aus Deutschland werden soll. Der Auftrag an die Wirtschaftspolitik“)

Článek vyšel v časopise Neue Gesellschaft /Frankfurter Hefte č. 12 - 2014

Přeložil **Jakub Vrba**

Popírání reality je nejhlupejší způsob, jak utrácet čas

Rozhovor Thomase Meyera, šéfredaktora časopisu Neue Gesellschaft, Frankfurter Hefte, s Janem Philippem Reemstou, germanistou, novinářem, mj. zakladatelem a členem představenstva Institutu pro sociální studia v Hamburku.

Thomas Mayer – V sebeporozumění západního světa dlouho dominovala představa: Civilizace, to jsme my, barbarství jsou ti druzí. Platí to i dnes?

Jan Philipp Reemtsma – Dávno ne. Sebekritiku západu nemusíme objevovat znovu, hodně ovlivňovala posledních padesát let. Už Montaigne řekl: „Čím jsou hroznější historiky, která vyprávíme o kanibalech, proti tomu, co jsme natopili v Latinské Americe?“ Již tehdy sebekritika začíná.

Je dvojice pojmů „civilizace“ a „barbarství“ vhodná, abychom rozuměli událostem, které se dějí v tak rozdílných oblastech světa jako USA, Irák, nebo násilí na našich ulicích?

Určitě, když se řekne, co se tím míní.

Ve své knize „Důvěra a násilí“ jste napsal, že naše reflexe musí začínat u trojice moderních zkušeností: Hirošimy, Osvětimi a gulagu. Dnes prožíváme události, které podobným způsobem překračují kulturu. Co mají společného? Co se děje s civilizací? Podívejme se na Abu Ghraib, Islámský stát v Sýrii a Iráku, excesy v našich ulicích, jako demonstrace hooliganů, které jsme v podobné formě ještě nezažili. Násilí slaví triumf. Praská snad tenká slupka civilizace?

To není obraz, jaký bych používal, a nepovažuji ho ani za trefný. Vždy se v podobných případech přimlouvám, abychom se přestali tvářit, jako bychom spadli z jahody. Kdo se něčemu diví, vypovídá nejdřív o sobě a měl by se ptát: „Jak to, že se divím?“

Co se tu děje nového? Měli jsme i cizineckou legii. Ernst Jünger do ní chtěl vstoupit, ještě než dostal možnost bojovat v první světové válce. Co tam pohledával? Chtěl se nechat zabít? Asi ne. Chtěl zažít dobrodružství s násilím. Nebo kolonie. Hannah Arendtová mluvila o tom, že kolonie sbírají chátro metropolí, protože venku se dá praktikovat forma života, která je uvnitř z dobrých důvodů vyloučená. Blíže násilí a zvlí. Tam, kde platí hodně pravidel, hledají lidé alternativu. Pak se i něco jako tzv. Islámský stát může jevit jako atraktivní. Psychologický/psychoanalytický pojem k takové-

mu stavu zní: „Nechuť ke kultuře.“ Islámský stát teď po celém světě nabízí možnost vedení života, který naši představu o kultuře, civilizaci a právu nezohledňuje, nýbrž neguje a ponizuje. Pro někoho je taková nabídka atraktivní, protože pro některé lidi byla taková nabídka atraktivní vždycky. Jsme zklamáni a uraženi, protože jsme měli jinou představu o sobě samých. Kdo přišel o iluze, nemá se ptát: „Jak to, že se stalo něco, co mne připravilo o iluze?“, ale: „Jakou jsem měl iluzi?“ Freud pod dojmem zážitků z první světové války říká, že za deziluzi je třeba být vděční, protože nás přivádí blíže realitě.“ Řekl také: „Nespadli jsme tak hluboko, protože jsme se nikdy nedostali tak vysoko.“ Divil bych se, kdyby propaganda vyzývající k podílu na násilí, jak ji provádí Islámský stát, nenarazila na přeci jen docela omezený pozitivní ohlas. Vždyť nejde o nic nového.

Je tu ale něco jiného, co je nové, a tím je celosvětový způsob, jak se prezentuje uskupení, které samo sebe nazývá Islámský stát. Je to opuštění západních hodnot, které vznikly v civilizačním vývoji posledních 300 – 400 let. Dodržovaly je jako fasádu dokonce i režimy, které se dopouštěly masových vražd. Stalinské čistky byly pořádány jako monstrprocesy, s cynickými komentáři od Stalina ve spisech, ale stejně s potřebou zachovat určitou formu věrohodnosti, kterou mimochodem u někoho procesy také měly. Na západě se z části považovaly za věrohodná odhalení. Nacistický režim poslal oddíly, které měly exhumovat a zničit masové hroby dříve, než je najde postupující Rudá armáda. Idea omezení násilí se porušovala, ale porušení se nepřiznávalo. Setkávali jsme se s pokrytectvím, zastíráním nebo s překladem do jiného legitimizačního jazyka. U Islámského státu něco takového chybí. Navazuje přímo na obraz, jaký si (v našem blahosklonném smyslu) tvoříme o předcivilizační úmyslné bezohlednosti. To je nové. Tomu, že se tu najde pár brutálních idiotů, kteří něco takového vnímají jako atraktivní, tomu se opravdu nevidím.

Ale samotný nábožensko-politický fundamentalismus, do kterého je vše zabaleno, také není nový. Mluví se o něm od 40., 50. let. Richard Löwenthal v 70. letech předpověděl: „Náboženský fundamentalismus bude mít v 90. a dalších letech stejný význam jako nacismus a fašismus ve 20. a 30. letech.“ Dnes existují varianty fundamentalismu ve všech náboženských. Každá kultura může ve svých částech přijímat zárodky fundamentalismu. Tam, kde se uhníždí, je už blízko násilí.

Ano, ale známe určité evoluční procesy. Fundamentalistické myšlenky nejsou nutně základem násilí, jen jimi mohou být. Náboženství mají schopnost sublimovat a procházet metamorfózami,

což můžeme pozorovat během staletí. Když v původních textech válka znamená doslova válku, později jde o zápas o svědomí, o pravdu atd. Doslovný význam se stává metaforou, agresivní rétorika eroduje v kýč, je z toho náboženské procesy, a ne problém. Katolická církev může být tu a tam fundamentalistická v jednání svých činovníků nebo v otázkách víry v některých spisech (třeba u předcházejících dvou papežů), ale vyvinula se, nechce už na místě Boha poroučet světským vládám. To dělají sekty, které se pak odštěpí. Dělají to malá, radikalizovaná společenství. V případě fundamentalismu máme co do činění se zvláštními společenstvími, která mohou a nemusí být extrémně násilná. Ve smyslu náboženském i politickém. U některých takzvaně islamistických skupin jsou násilné činy formou sebepotvrzení. Ale to se vyskytuje u extrémního radikalismu také u band, které se vnímají jako sekulární.

Nová je tedy otevřená prezentace násilí beze snahy ho ospravedlnit?

Ano. Dosud, když nějaká vláda spáchala masakr, rozhlašovala k uklidnění situace: Byli jsme napadeni. Oficiální turecký dějepis praví: Co se stalo v Arménii, nebyla genocida. Za nešťastných okolností přišla řada lidí o život, ale šlo v zásadě o obranu vůči skupině, která ohrožovala Osmanskou říši a byla instrumentalizována ze zahraničí. Bylo třeba se bránit. Existuje, totiž existovala, potřeba legitimizovat násilné jednání nutností bránit se. V případě revolucí je to podobné. Tak dlouho se bráníme kontrarevoluci, dokud se nedostaneme k moci.

Může se tedy stát, že pro 600 aktivistů, kteří se k Islámskému státu přidali z Německa, 1000 z Británie, 800 z Francie, a během dvou, tří let možná spoustu dalších, bude motiv k jejich jednání prostě znít: „Máme této civilizace plné zuby, nic v ní nenacházíme. Ani vzrušení, ani uznání, ani uspokojení, ani perspektivu.“ Proto jsme zkusili něco úplně jiného.

Lidé své jednání samozřejmě nezdůvodňují takto. Budou tvrdit, že jednali z přesvědčení, které ale při bližším tázání nebudou umět pořádně popsat. Na druhé straně mají všichni, kdo to postoupí, také strach. A strach je výborný princip reality. Kdo odejde k Islámskému státu, musí tady něco opustit, kromě toho je celá věc nebezpečná. K překonání strachu musí být nabídka triumfálního gesta při vraždění jiných lidí shledána jako velmi atraktivní. Nemyslím si, že prostá nabídka brutalit, jak se předvádí v souvislosti s Islámským státem, zasáhne víc, než menšinu toužící po dobrodružství. Stejně jako někdejší cizinecká legie.

Předpovídat se ale nedá, co by se mohlo stát, pokud nastanu nějaké významné zlomy v metro-

polích. Mohl by vzniknout nějaký vedlejší efekt takových zlomů.

Ve své knize jste napsal, že tím, co násilí drží v mezích, je důvěra.

Důvěra je základní modus sociální existence. Používá ji pro svou propagaci i Islámský stát. Je to jiný model důvěry. Jde o důvěru v násilí a ve společnou soudržnost v násilí a v nepřátelství vůči všemu vnějšímu. Co znamená důvěra? Zavedl jsem a používám pojem důvěra jako vzájemné podsouvání si normality. Přibližně a společně víme, co je pravděpodobné a co je nepravděpodobné, a s čím musíme počítat. Abychom věděli, jak bude vypadat příští krok, i v případě, že se něco nepodaří. Moje představa důvěry je nezávislá na stupni násilí, funguje tam, kde je společnost násilí vzdálená i tam, kde má k násilí blíž.

Co potom tvoří mechanismus, který násilí, jako pořad přítomnou možnost jednání lidí, zadržuje tak, že v moderní společnosti spolupůjdeme veskrze poklidným způsobem?

Nejde o mechanismus. Jde o prosazování, pomalé historické prosazování norem, které opovrhují násilím, právních norem, které násilí zakazují. Vede to ke státnímu monopolu na násilí, který omezuje a potírá individuální a kolektivní násilné jednání.

Vznikl by pak strach. Strach z násilí státu.

Mimo jiné. Ale věří se také v normy. V normy odřeknutí se násilí. Protože jde o žité normy. Nejen protože lidé vnímají, že takové jednání přináší osobní prospěch. Navzájem tu na sebe působí řada faktorů jako je dělení násilí, monopol násilí, právní rámce. Působí také kulturní převýchova, která vede k tomu, že násilí ve veřejném prostoru považujeme za odporné. Můžeme rekonstruovat, jak se tyto věci v minulosti pomalu prosazovaly. Když pak znovu dojde k násilí, všichni, totiž téměř všichni, ho považují, za odporné.

Násilí se považuje za odporné ve veřejném prostoru. V soukromí, u televize, u různých počítačových her, se lidé zas noří do násilí a užívají si to. Jde o trénink na skutečné násilí?

Ne, lidé se dívají a vědí, že se dívají na televizi. Stejně jako vědí, že pohádka je pohádka. Samozřejmě se najde někdo, kdo to zaměňuje, ale ten je pomatený. Třeba chlapec, který se oblékl jako Superman, vyskočil z okna a umřel. Jeho smrt nezpůsobil kostým. Chlapec nerozlišil, co je realita.

O tom se dá pochybovat, když se díváme na propagandistická videa a obrazy Islámského státu. Aktéři vystupují v převleku a vypadají jako kopie rozšířených videí s násilím nebo jako z počítačové hry.

Existuje dobrý vtip, který vyšel v satirickém časopise Titanic, možná ještě dřív, v časopise Pardon. Hádají se dva generálové, jeden říká, že tanky vypadají jako dětské hračky, což je skandál a druhý oponuje: „Ne, dětské hračky vypadají jako naše tanky.“ Ano, lidé od Islámského státu vypadají jako lidé v počítačových hrách, jsou stejně maskováni a vybaveni, přesně jako v dnešní době. Lidé se navlékají podle své doby. Jiní válečníci si na helmy připevňovali rohy.

Berlínská badatelka o islámu Claudia Dantschke rází pojem pop-džihádistů. Znalci tvrdí, že existuje velká podobnost mezi tím, co přitahuje mladé lidi na internetu a v počítačových hrách, a mezi tím, jak se inscenují lidé z Islámského státu. Formy násilí a podoba aktérů vypadají stejně. Jako kdyby tam přeskočila jiskra.

Nic tam nepřeskakuje. Jen něco poznáváme, něco nám určité obrazy připomínají. Příslib nezní: „Je to jako ve Hvězdných válkách“. Nýbrž: „Tady to není jako Hvězdné války. Je to opravdu.“

Ale úspěchy takové estetické inscenace při rekrutování bojovníků v našich společnostech jsou přeci realitou.

Ne. Nejde o úspěchy inscenace, ale úspěchy slibu, že o žádnou inscenaci nejde.

Problém je, že lidé z našich společností, kteří se podílejí na hrozných realitách války, vraždí lidi, páchají násilí v nejhorší podobě, přijdou pak s nabytou zkušeností zpátky.

Ano, je to problém. Jak velký, ještě nevíme.

Otázka zní, zda stačí přijmout nové zákony nebo co má společnost dělat, aby se chránila, když se takové procesy daly do pohybu.

Zákony, soudy, policie, tresty vězení jsou nejdůležitější prostředky, které má společnost k dispozici, když chce omezovat násilí. Tyto prostředky fungují jen v kultuře, která pěstuje k násilí averzi.

Jak to vypadá se sociálním státem, tímto velkým výdobytkem evropské civilizace, když už pořádně nefunguje? Když tu lidé přicházejí ke zkušenosti – u nás méně, než v jiných evropských zemích – že vyrůstají ve společnosti, kde pro ně není místo, práce či uznání? Lidé žijí ve společnosti, která je vylučuje z podílu na materiálních statcích, které jsou potřeba k životu, kdy o sobě rozhodujeme. Odkud mají lidé s takovým životním pocitem vzít důvěru ve společnost?

Kladete starou otázku po souvislosti sociálního státu a naší představy o demokracii. Toto spojení je velmi úzké a samozřejmé. Byl by ale nesmysl tvrdit, že vady našeho sociálního státu

jsou příčinou, proč násilí v Iráku působí na lidi u nás atraktivně. Podobně nešla vysvětlit ani vlna pravicového radikalismu po sjednocení Německa. Tehdy se objevovala tendence myslet si a říkat, že jde o mladé nezaměstnané. Nebyla to ale pravda. Šlo většinou o lidi, kteří práci měli, příslušníky střední třídy. Jde o klasické sociálně demokratické podezření, protože pak je přinejmenším po ruce lék. Když je něco špatně, udělá se o něco víc sociálních zákonů a center mládeže. Pak vše nějak zvládneme. Ale neznamená to nic jiného, než že diagnózu přizpůsobím prostředkům, ve kterých se vyznám. Klasický vtip: Klíč jsem neztratil pod lampou, ale hledám ho tam, protože tam vidím.

Ne nadarmo se říká, že právě sociální stát je jedním z největších výdobytků evropských dějin, a to ne především kvůli materiálním příspěvkům, které dává a obsahuje, ale kvůli uznání hodnoty každého člověka a garance velmi širokého pojetí svobody. Být občanem sociálního státu znamená pro každou a každého: nejsi jen příslušnicí nebo příslušníkem státu s formálními právy, která nemůžeš naplňovat, protože na to nemáš. V sociálním státě si navzájem garantujeme, že každá/každý musí mít prostředky pro život, o kterém může rozhodovat.

Plně s vámi souhlasím, jen to nemá nic společného s tématem našeho rozhovoru.

Když je odepřeno občanské právo v sociálním státu, vzniká u postižených pocit ublížení, zkušenost vyloučení, zneuznání, který vede k prudkým reakcím. V každém případě se ztrácí základní důvěra ve společnost.

Používáte slovo „důvěra“ jinak, než jsem se ho snažil vyložit. Ale dobře: naše pojetí sociálního státu se nekryje se státem dávajícím almužny, které se svévolně rozdávají nebo nerozdávají. Sociální stát je založen na právním nároku, který nerozděluje společnost na vrstvu těch, kdo mají a těch, kdo jsou vděční. O tom se dá hodně povědět, ale ne v souvislosti s lidmi, kteří utíkají k Islámskému státu.

Shrnutí by tedy znělo: nemáme se divit, když dojde k výbuchům násilí. Patří to k věci. Civilizování není proces, který by se vedral do hlubiny lidské existence. Je to slabý nátěr na povrchu a závisí na důvěře ve fungující právní stát. Otázka zní, jakou roli při tom hraje funkčnost sociálního státu. Sociální stát je v médiích reflektován jako zařízení rozdávající sociální dárky. Počet těch, kdo mají pocit, že jsou ve společnosti tak nanejvýš trpění, vůbec není malý. Není to atmosféra, ve které hodně lidí má pocit: moc velkou důvěru v tento stát a tuto společnost vkládat nemohu.

Důvěra, o které mluvíte, je něčím jiným, než sociální důvěra, o které mluvím já. Chcete mluvit o jiném tématu než o tom, u kterého jsme začali. Můžeme tak učinit, ale neměli bychom se nechat vést logikou zmíněného hledání klíče pod lampou.

Mohl bych se vrátit k myšlence, kterou jste řekl na začátku, že nový je u Islámského státu fakt, že násilí se už nemusí odůvodňovat, ale ospravedlňuje se sebou samým. Je přítomno a ukazuje se. Může se stát nebo máme očekávat, že se tento demonstrativní, sám sebe si užívající, druh násilí rozšíří také u nás? Jsou nedávné projevy hooligans v Kolíně nad Rýnem předzvěstí takového rozšíření?

Nemyslím si. Proběhly pokusy násilí inscenovat někde jinde, a nefungovalo to. Nemá to tolik společného se střetem týkajícím se fundamentalismu nebo protifundamentalismu, ale jde o příležitost pro lidi, aby integrovali do svých životů více násilného jednání. Jindy totéž dělají jinak, třeba u příležitosti fotbalového zápasu. Může se stát, že násilí u příležitosti fotbalového zápasu je jednorázově nebezpečné, je zde potřebná bdělost a rozumně fungující policie, ale o podstatný problém nejde.

Co to v lidech spouští? Proč to dělají?

Pro zábavu. Líbí se jim to. Pro zábavu ze střepů, zábavu z dominance a obohacení. Na účet druhých.

Není tedy důvod věřit civilizační krizi u nás nebo někde jinde ve světě?

Civilizace se přeci nikdy nevyvíjela bez krizí. Skutečnost a s ní i ideál společnosti s malou mírou násilí byly opakovaně rozbíjeny. Podívejte se na 20. století. Něco takového ale, podívejte se na 20. století, není navždy.

Takže příkrývka civilizací jednou drží a jindy ne?

Co znamená „drží“? Teď drží. Elias to interpretuje jako permanentní sociální úsilí, Freud jako stálé úsilí individuální. Freud by řekl, že je potřeba potlačovat pudy a starat se o možnosti jejich sublimace. Elias by víc poukázal k sociálním kontextům, ve kterých se nacvičuje a udržuje určité chování. Já bych řekl, že jde o důvěru, kterou vkládáme v určitou společnost, o představu o normalitě, která se stále a nevědomě navzájem potvrzuje. Pořád něco děláme, protože od něčeho jiného upouštíme a signalizujeme, že se tak bude dít. Spočívá to v tom, že radikálně omezujeme některým lidem šanci projevit určité cesty sebezboje, totiž rozvíjet se v možnostech násilí. Protože rozvíjet schopnost k násilí je jedna z možností lidské seberealizace.

Rozhodující otázka zůstává: Za jakých podmínek se něco takového daří?

Ještě jednou. Daří se to pomocí právních rámců, dělení moci a monopolu na násilí. A pomocí doprovodné kultury opovření násilím (bez ohledu na to, jaké pohádky se čtou, a na co se kdo dívá v televizi).

Na začátku jste řekl, že když se objeví výbuchy násilí, je možné se něčemu naučit. Že se pak učíme v prvé řadě něco o sobě samých. Existuje něco v současné situaci, o čem bychom mohli říci: „Toto bychom se měli ze současných událostí naučit?“

Řekl jsem jen, že jsme se naučili, že jsme o jednu iluzi o sobě samých chudší. Nejdříve jsme si pěstovali iluzi, a pak ji odložili. K naší kultuře s malou mírou násilí patří, že zalháváme lidské, tedy atraktivitu násilí, za záhadné považujeme, když lidé přijímají násilí jako atraktivní, dokonce si ho osvojují jako formu života. Z hodiny na hodinu pak lidé rozbíjejí výlohy a někoho mlátí. Lžeme si o těchto věcech, což není rozumné, protože si pak něco nalháváme o lidských potenciálech.

Co bychom měli dělat namísto toho, co zmiňujete?

Nejdříve si všimnout, že tomu tak je, a starat se o to, aby instituce, které jsem jmenoval, zůstaly stabilní. Musíme odolat pokušením podminovat si právo, třeba při sporech o tom, zda je za určitých okolností možné legalizovat mučení. Musíme trvat na tom, aby se právní normy dodržovaly i v extrémních situacích, což znamená, aby se nepřípusťely situace jako Abu Ghraib. I v případě Abu Ghraibu se lidé tvářili, jako kdyby spadli z jahody: „Jak se může něco takového stát?“ Měli jsme ale vědět, že když lidem dáme možnosti nekontrolovaně zacházet s jinými, udělíme jim nezřetelné rozkazy typu „Něco z nich dostaňte“, pak vznikne něco jako Abu Ghraib. Je tomu tak vždy, nezávisle na personálu. Víme to, a měli bychom proto hnát k odpovědnosti lidi, kteří nesli politická rozhodnutí. Popírání reality je nejhloupější způsob, jak utrácet čas. Je to navíc činnost velmi nepolitická.

Rozhovor vyšel v časopise *Neue Gesellschaft* /*Frankfurter Hefte* 1,2 – 2015

Přeložil Jan Šícha

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

ČITANKA SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE 1

DEMOKRACIE

Základy
sociální demokracie

AKADEMIE
SOZIÁLNÍ
DEMOKRACIE

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

O sociální demokracii platí to, co platí i o literatuře.

Tak jako každá generace by si měla pořídit svůj vlastní srozumitelný překlad hlavních děl světového literárního kánonu, měla by svůj aktuální „překlad“ základních sociálně demokratických hodnot mít také sociální demokracie.

Nesmí se zapomínat na základní úspěchy sociální demokracie, jakými jsou osmihodinový pracovní den, zákaz dětské práce, všeobecné volební právo včetně všeobecného volebního práva žen a odmítnutí násilí jako nástroje politického boje. A je třeba trvat na tom, aby lidé o žádný z těchto výdobytků sociálnědemokratické politiky nepřišli.

V duchu našich základních hodnot je ale třeba klást si i cíle další. A tak dnes jsou jistě nedílnou součástí sociálnědemokratické agendy i témata integrace národnostních menšin, emancipace menšin sexuálních nebo rovných práv a rovného odměňování žen.

Z předmluvy Ph.Dr. Vladimíra Špidly

Pražské dialogy®

Sociálně demokratické impulsy

Názory vyjádřené v této publikaci jsou názory autorů a nemusejí nezbytně vyjadřovat stanovisko Friedrich-Ebert-Stiftung. Komerční využití médií vydaných Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) není povoleno bez předchozího písemného souhlasu ze strany FES.

Za vydávání publikační řady odpovídá: Kateřina Smejkalová,
E. katerina.smejkalova@fesprag.cz

Redakční rada: Jan Šícha, šéfredaktor, Jaroslav Bican, Patrik Eichler, Jan Gruber, Šárka Homfray, Thomas Oellermann,
Kateřina Smejkalová.

Číslo 5, březen 2015, (Online) ISSN 2336-2413,
(Print) ISSN 2336-3061

Vydavatel / Objednávky:

Friedrich-Ebert-Stiftung e. V. – zastoupení v ČR

Zborovská 27, 150 00, Praha 5 · www.fesprag.cz

T. +420 224 948 088 / E. fes@fesprag.cz